

Portret van Catharina van Arkel (1589–1626)

Henrick van Zijll (werkzaam eind 16de eeuw)

Kasteel Ammersoyen (Geldersch
Landschap en Geldersche Kasteelen)
Ammerzoden

1598. Olieverf op paneel, 86 x 66,3 cm
Gedateerd en geannoteerd: 1598 en (*Aetatis?*) 8 (opschrift thans niet meer zichtbaar)
Herkomt: Kunsthandel Jan Roelofs, Maastricht (2010)

Nadat het portret van Catharina van Arkel bijna driehonderd jaar de wanden van kasteel Ammersoyen had gesierd, verdween het naar het buitenland. De omzwervingen die volgden duurden meer dan een eeuw. Nu is het portret van het innemende 8-jarige meisje weer thuis: terug op de plek waar Catharina is geboren. De steun van de Vereniging Rembrandt inspireerde ook andere gevers: zowel fondsen als particulieren volgden met aanvullende giften. Zo ontstond de mogelijkheid het portret van een kasteelvrouwe aan te kopen die niet alleen de meest dramatische episode in de historie van Ammersoyen meemaakte, maar ook de geschiedenis van het slot een beslissende wending gaf.

In de westpunt van de provincie Gelderland, niet ver van Zaltbommel, ligt de waterburch Ammersoyen. Op dit kasteel werd in 1589 Catharina van Arkel geboren. Zij was de jongste van drie kinderen die hun ouders op jonge leeftijd zouden verliezen. Catharina zal genoemd zijn naar haar grootmoeder Catharina van Gelre. Deze bastaarddochter van de Gelderse hertog Karel van Gelre voerde langdurig het bewind over de heerlijkheid Ammersoyen. Zij deed dat met veel inzet en was daarbij zelfs bereid tegen het Hof van Gelre te procederen over bepaalde belastingen die haar waren opgelegd. Daarnaast ondernam zij de nodige bouwactiviteit: in het poortgebouw van kasteel Ammersoyen is een wapenstein te zien met haar wapen. Met haar zoon George van Arkel, de vader van de geportretteerde, kwam Ammersoyen in rustiger vaarwater. Dit duurde tot 1590. Dat jaar was het meest rampzalige in de kasteelgeschiedenis. Feit en fictie mengen zich rondom de dramatische gebeurtenis die toen plaatsvond.

BRAND!

Volgens een curieuze legende zouden George van Arkel en zijn vrouw Anna van Lockhorst behalve hun drie kinderen – Anna, Otto en Catharina – nog een dochter hebben gehad. Toen deze dochter verliefd werd op een jongen van geringe komaf, besloten haar ouders haar naar een klooster te sturen. Een groot feest volgde bij haar afscheid van het wereldse leven. Tijdens het festijn verscheen de minnaar ten tonele, die zijn geliefde ontvoerde terwijl de gasten achterbleven in een fel om zich heen slaande vlammenzee.

Dat kasteel Ammersoyen in 1590 werd getroffen door een grote brand is zeker. Een meer betrouwbare overlevering over het ontstaan van de brand meldt dat deze in de kinderkamer begon. Eigentijdse bronnen vermelden dat van de *timmeragie nauwelyx een splinter was overgebleven*. Ook is genoteerd dat de hele inboedel verloren ging, maar dat *eenig gout en zilver naderhand uyten assche ende gruys* werd gehaald. Vast staat dat George van Arkel bij de brand dusdanige verwondingen opliep, dat hij zes dagen later overleed. Toen twee jaar later ook zijn echtgenote stierf, bleven de drie kinderen Van Arkel verweesd achter. Op dat moment was de jonge Catharina nog maar drie jaar oud. Wie de kinderen daarna opvingen, is onbekend. Maar het ligt voor de hand dat de stiefouders

Portret van Anna van Arkel
Henrick van Zijll
1598. Olieverf op paneel, ca. 86 x 66 cm
VERBLIJFPLAATS ONBEKEND

Voor de verwerving van het Portret van Catharina van Arkel is steun verkregen van het BankGiro Loterij Aankoopfonds van de Vereniging Rembrandt, de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, de Stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven, de A.A. Brediusstichting en van particuliere begunstigers.

Abbeiding uit J. Box, *Chronicles of the castle of Amelroy or Ammerzode*, Londen 1870

de opdrachtgevers zijn van de portretten die werden geschilderd van de drie wezen. Een van deze werken is nu aangekocht voor kasteel Ammersoyen, de andere twee zijn in particulier bezit.

'ON FACTS AND NOT ON ROMANCE'

De kindportretten tonen alle drie in een bovenhoek het familiewapen Van Arkel. In het geval van Anna en Catharina is dat gecombineerd met het wapen Van Lockhorst. Volgens oude bronnen zouden ze ook opschriften met het jaartal en de leeftijd van de geportretteerden hebben gedragen. Op basis van deze gegevens kunnen de voorgestelden al geïdentificeerd worden. Toch vormt een publicatie uit 1870 de belangrijkste sleutel tot kennis over de van Ammersoyen afkomstige portretten. De *Chronicles of the castle of Ameybroy or Ammerzode* zijn geschreven door John Box, die zich een oude vriend noemt van de toenmalige kasteelheer Arthur baron de Woelmont.

Box verbleef in de zomer van 1868 op uitnodiging van de baron op het kasteel. Zijn bedoeling was te jagen en te vissen. De temperaturen van die zomer, die Box omschrijft als 'Senegalese hitte', dwongen hem echter om verkoeling te zoeken binnen de muren van het kasteel. Baron de Woelmont wees hem op interessante bronnen over het gebouw en zijn vroegere eigenaren

en Box begon zijn onderzoek, dat zou resulteren in een van de vroegste Engelstalige publicaties over een Nederlands kasteel.

Het boek van Box werd van illustraties voorzien in de vorm van 26 foto's die, zoals de auteur vermeldt, van de hand van de kasteelheer zelf zijn. Het gebruikte procedé is dat van de kooldruk, een techniek die sinds 1855 is toegepast. Deze afbeeldingen tonen onder meer een aantal portretten, waaronder ook dat van Catharina van Arkel. Volgens Box dienen de foto's niet alleen ter illustratie, maar ook om aan te tonen dat het boek gebaseerd is 'on facts and not on romance'. De fantasie slaat echter wel degelijk bij hem toe, namelijk als hij het portret van Catharina van Arkel toeschrijft aan de kunstenaar Hendrick Goltzius.

Hoewel Box een aantal bronnen bestudeerde, benutte hij de 16de-eeuwse rentmeestersrekeningen niet. Als hij dit had gedaan, dan was hij daarin een unieke vermelding tegengekomen: de betaling voor deze kindportretten. De rentmeestersrekeningen van Ammersoyen maken duidelijk dat de drie werken zijn geschilderd door Henrick van Zijll. Bovendien geeft deze vermelding de exacte datering van de portretten. Rentmeester Adriaan van Noort tekent in zijn rekeningenboek op dat aan Van Zijll een bedrag is betaald van 32 gulden voor 'de drie schilderijen van de kynderen van Arckel' waar-

Kasteel Ammersoyen
na de brand van 1590
toegeschreven aan
Gillis Neyts
Ca. 1660. Olieverf op
doek, 110 x 174,5 cm
SZÉPMŰVESZETI
MUSEUM, BOEDAPEST

Portret van Otto van Arkel

Henrick van Zijll

1598. Olieverf op paneel, 86,4 x 66,2 cm

PARTICULIERE COLLECTIE

Foto: Sotheby's

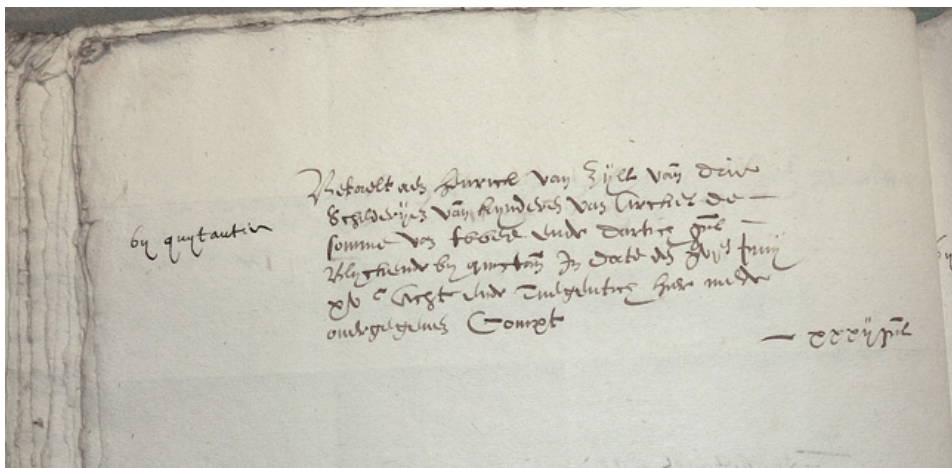

voor de kwitantie dateerde van 16 juni 1598. Van de kunstenaar Henrick van Zijll is geen ander werk bekend, noch iets over zijn levensloop.

Box vermeldt bij het portret van Catharina dat zij een dochter was van het slachtoffer van de grote brand. Haar kledij omschrijft hij als 'van de tijd van Koningin Elisabeth van Engeland, met een grote plooi kraag om de hals en een fluwelen japon.' Inderdaad springen de met zorg weergegeven, kostbare rode japon en de kanten kraag en zakdoek direct in het oog. Maar de juwelen, vooral de hoeveelheid gouden kettingen, de fijnzinnige armband en de *aigrette*, het haarsieraad van witte struisvogelveren, spreken de moderne kijker misschien wel het meest aan.

AFTOCHT EN THUISKOMST

Catharina van Arkel groeide op en trouwde met René van Renesse baron van Elderen en Masny. Daarmee gaf zij de geschiedenis van Ammersoyen een beslissende wending. Zij vormde immers de schakel naar haar Zuid-Nederlandse nakomelingen die vanaf 1694 eigenaar werden van de heerlijkheid. De laatste van hen, Arthur baron de Woelmont, besloot zich permanent in België te vestigen en Ammersoyen te verkopen. Dat gebeurde kort na de verschijning van John Box' boek over het kasteel. In 1873 trok de baron zich terug op kasteel

Opleeuw. Alle in de *Chronicles of the castle of Amelroy or Ammerzode* beschreven portretten verhuisden mee, maar raakten al snel verspreid.

Voor Ammersoyen begon hiermee een periode van teloorgang. Eerst werd het kasteel als klooster in gebruik genomen, maar de zware schade die het gebouw opliep tijdens de Tweede Wereldoorlog maakte een einde aan die functie. Vanaf 1954 was een wasmachinefabriek in het kasteel gevestigd. Nieuwe hoop voor Ammersoyen gloorde pas in 1957, toen de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen het kasteel verwierf. Een omvangrijke restauratie volgde. Tijdens de restauratiewerkzaamheden werden de muurtrappen teruggevonden, waarvan de treden brandsporen uit 1590 vertonen. Sinds de afronding van de restauratie is Ammersoyen ingericht en voor het publiek opengesteld.

Het portret van Catharina van Arkel, waarvan kunstenaar, datering en zelfs de betaling bekend zijn, is nu te zien op de plaats waarvoor het is gemaakt: een zeldzaam samenspel. Het paneel hangt in precies hetzelfde vertrek als dat waar John Box het schilderij aantrof. In die ruimte is tijdens de restauratie een venster nis open gemaakt. In de stuclag daarvan zijn ingekraste kinder tekeningen gevonden. Deze zijn gemaakt tijdens de verbouwing van het kasteel na de grote brand. Zouden Anna, Otto en Catharina wellicht verantwoordelijk zijn geweest voor deze krabbels? Als dat zo is, dan zijn met de terugkeer van het portret de onschuldige kinder tekeningen en de maakster ervan weer verenigd ♦

Jorien Jas

Conservator Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen

Vermelding van de betaling van 32 gulden aan de schilder Henrick van Zijll, zoals opgenomen in de rentmeestersrekeningen van Adriaan van Noort, 1598 (Gelders Archief, Arnhem)

Bronnen

- Gelders Archief, 0372 Huis Ammerzoden, inv.nr. 47: Rentmeestersrekeningen 1597-98
- J. Box, *Chronicles of the castle of Amelroy or Ammerzode*, Londen 1870
- D.J.G. Buurman, *Ammersoyen. Bijdragen tot de geschiedenis van het kasteel, de heerlijkheid en de heren van Ammersoyen*, Arnhem/Zutphen 1986, vooral het hoofdstuk door jhr. F.G.L.O. van Kretschmar, *Wat over de familieportretten van Ammersoyen achterhaald kon worden*, pp. 209-236
- S. van Doornmalen, 'An Englishman abroad. De onbekende auteur van 'The Chronicles of the castle of Amelroy', *Tussen de Voorn en Loevestein*, 41 (2005) nr. 125, pp. 23-32
- S. van Doornmalen en M. van Heumen, 'John Box (1807-1888). Jurist, ingenieur en uitvinder', *Tussen de Voorn en Loevestein*, 47 (2011), nr. 143, pp. 12-25